

De schoonveegactie op de Dam in Amsterdam, 25 augustus 1970

Matrozen en mariniers vegen de Dam schoon, 25 augustus 1970 (Collectie Nationaal Archief/ANEFO/Bert Verhoeff)

Het beteugelen van woelingen

'In strijd met de militaire tucht gedraagt zich de militair die wanordelijkheden veroorzaakt of daaraan deelneemt'. Aldus luidt artikel 29 van de Wet militair tuchtrecht zoals die in 1990 van kracht werd. De aanpassing van het tuchtrecht had haar wortels in de jaren zestig toen democratisering en vermaatschappelijking van de krijgsmacht belangrijke thema's waren in het personeelsbeleid van de Koninklijke Marine.

'Wanordelijkheden' kwamen in die tijd niet in de reglementen voor, maar in de praktijk wel. Eén van die opmerkelijke momenten vond vijftig jaar geleden plaats toen 'jeugdige ongegradueerde militairen der zeemacht' het recht in eigen hand namen en de Dam in Amsterdam schoonveegden. Aan de hand van schaarse officiële bronnen, ooggetuigenverslagen en krantenartikelen zal deze bijdrage inzicht proberen te geven in de aanleidingen, het verloop van de actie en de nasleep van een hete zomer in onze hoofdstad in 1970.¹

Damslapers

In de tweede helft van de jaren zestig ontwikkelde zich in de Verenigde Staten het fenomeen van de tegencultuur. Steeds meer mensen (doorgaans jongeren) keerden zich tegen het *establishment*, tegen de invloed van technologie, de consumptiemaatschappij, de overheid. In dit nieuwe gedachtengoed lag ook de oorlogszuchtige houding van diverse regeringen onder vuur, waarbij de meeste protesten gevoerd werden tegen de door de VS gevoerde Vietnamoorlog. Een groep die het tijdsbeeld het beste typeert, waren de zogeheten hippies. Zij hadden het liefst

zo min mogelijk met de autoriteiten van doen en zochten naar locaties waar ze konden experimenteren met geestverruimende middelen en leven in overeenstemming met de natuur en elkaar. Spoedig waaide deze tegencultuur over naar Europa waar in diverse steden groeperingen dit gedachtegoed omarmden. In Amsterdam ontstond in 1965 de Provo-beweging die maatschappelijke misstanden wilde aantonen door het gezag maximaal te provoceren. In 1966 verwierven de provo's internationale bekendheid met het afsteken van rookbommen bij het huwelijk van kroonprinses Beatrix en Claus von Amsberg. De harde aanpak van de hippies door politie en justitie bleek weinig effectief. Gestaaig leidde dit tot een zeker gedoogbeleid en een meer tolerante houding van de politie tegenover (vreedzame) protesten. In hetzelfde tijdsbestek liep Amsterdam wereldwijd voorop met het feitelijk gedogen van verdovende middelen als hasj en marihuana.²

Provo ontbond zichzelf in 1967. Een deel van haar gedachtegoed werd twee jaar later voortgezet door de Kabouterbeweging. 'Kabouters' stonden dicht bij de ideeën van de hippies en streefden naar een alternatieve en vreedzame levenswijze naast de bestaande maatschappij. De Kabouterpartij haalde bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1970 in Amsterdam vijf zetels en werd hiermee de vierde partij in de hoofdstad.

De afkeer van het gezag, de institutionalisering van vrijzin-

'De afkeer van het gezag, de institutionalisering van vrijzinnige ideeën en het tolerante drugsbeleid lokten duizenden jongeren naar Amsterdam'

nige ideeën en het tolerante drugsbeleid lokten duizenden jongeren naar Amsterdam. De *bed-in* van Beatleslegende John Lennon en Yoko Ono in het Amsterdamse Hilton hotel in maart 1969 deed daar een schepje bovenop. De Nederlandse hoofdstad groeide uit tot middelpunt van de internationale tegencultuur. Tot ergernis van het gros van de bevolking verkozen aanhangers van alter-

natieve stromingen de Dam als verzamelpunt. Daar was in 1956 het Nationaal Monument ter nagedachtenis aan de Tweede Wereldoorlog, een ontwerp van J.J.P. Oud met beelden van J.A. Rädecker en reliëfs van P. Grégoire, onthuld. Op de brede,

cirkelvormige treden ervan bivakkeerden in de zomer van 1969 honderden hippies, vredesactivisten, Kabouters en ex-provo's. Aanvankelijk wilde de gemeenteraad dit nieuwe jeugdtoerisme niet teveel afremmen, maar toen klachten over overlast zich opstapelden, nam de raad in oktober een verordening aan die het mogelijk maakte het buitenslapen te verbieden. Vanwege de intredende herfst hoefde het nieuwe beleid overigens niet ten uitvoer te worden gebracht.

Het volgende jaar nam de jeugd opnieuw bezit van de Dam. In juni besprak de gemeenteraad of het uitvaardigen van het slaapverbod aan de orde was, maar besloot niets te doen. Ondertussen groeide de hippieschare die in haar kleurrijke kleding wekenlang op slaapmatjes of in slaapzakken de nacht doorbracht aan de voet van het monument. Het gros van de Nederlandse bevolking sprak er schande van. Het Nationaal Monument was hier niet voor bedoeld en ondanks nachtelijke schoonmaakacties van Kabouters en de dagelijkse schoonspuitoperatie van de gemeentereiniging raakte de omgeving vervuild. In een NIPO-enquête, gehouden in de eerste helft van augustus 1975, keurde 87 procent van de ondervraagden de recente situatie op de Dam af, 84 procent meende dat er een verbod moest komen op het 'Damslapen'.³

In augustus verslechterde de situatie op en rond de Dam, mede door het mooie zomerweer, in snel tempo. De tijdelijke 'bewoners' bedelden om aan geld te komen of boden zelfs retourvliegtickets te koop aan. Buitenlandse relschoppers, die in eigen land harder politieoptreden vreesden, streken neer tussen de hippies en Kabouters. Winkelpersoneel in de directe omgeving werd lastig gevallen. De handel in verdovende middelen groeide gestaag, evenals het aantal slachtoffers van zakkenrollers, auto-inbraken en winkeldiefstallen.

Het slaapverbod

Op 21 augustus besloot burgemeester Ivo Samkalden dat het genoeg was en vaardigde een slaapverbod op de Dam uit, ingaand drie dagen later. De aankondiging leidde tot een grote drukte op het plein op de dag dat het slaapverbod zou ingaan. Duizenden toeschouwers wilden een laatste blik op de bonte en langharige menigte werpen. Ook minder vredelievende jongeren maakten er hun opwachting, klaar om de confrontatie met de politie aan

Damslapers, augustus 1969 (Collectie Nationaal Archief/ANFO/Rob Mieremet)

Een relschopper belaagt een politiebuis tijdens de ongeregeldeheden op 24 augustus 1970 (Collectie Nationaal Archief/ANFO/Joost Evers)

te gaan. De meeste hippies hadden op dat moment al een veilig heenkomen gezocht.

In de avond van 24 augustus hadden zich om 19.00 uur ongeveer 1000 personen op de Dam verzameld. De politieleiding en de burgemeester verwachtten vooral 'speelse reacties' en enkele 'incidentele ordeverstoringen'. Ter plaatse waren 28 agenten, een 'troepenmacht' die kon worden vergroot tot 176 man, bestaande uit eenheden van de mobiele eenheid, ruiters en motorrijders. Rond 20.00 uur was het aantal aanwezigen op de Dam aanzienlijk gegroeid en werden trams en auto's gehinderd. Drie politiebussen die de Dam opreden, werden met straatstenen bekogeld, van twee voertuigen werden de banden stukgesneden. Winkelruiten sneuvelen, plunderingen volgden en de politie werd met stenen bekogeld. Een urenlange veldslag woedde. Twee in het nauw gedreven motoragenten moesten waarschuwingsschoten lossen. Een journalist en twee omstanders raakten gewond door politiekogels. Agenten moesten zich in beschadigde politiebussen uit de voeten maken. Verschillende dienders raakten gewond en belandden in het ziekenhuis. Uiteindelijk trok de politie zich onverrichter zaken terug.

Vanuit Den Helder

Aan boord van het Van Speijk-fregat Hr. Ms. Tjerk Hiddes was matroos 2^e klasse Tom Boin (1952) net terug van zomerverlof. De spanningen in Amsterdam waren binnen de zeerijdkrachten niet onopgemerkt gebleven. Thuis kreeg menig matroos van zijn ouders te horen over de schande die het Nationaal Monument werd aangedaan. De overgrote meerderheid van het marinepersoneel was

sowieso het idee toegedaan dat een oorlogsmonument, opgericht ter herdenking voor onder andere ruim drieduizend gesneuvelde marinemannen, door de Damslapers bezoedeld werd. Op 25 augustus, 's ochtends om 10.00 uur was het als vertrouwd aanvang koffiedrinken in het bemanningsverblijf van de Tjerk Hiddes. De kranten waren juist gearriveerd en werden aandachtig bestudeerd. Vol ongeloof namen de aanwezige Jannen het nieuws tot zich. Waarom liet de politie zich zo kennen? Agenten in het ziekenhuis? Triomf voor de Damslapers? Drie jaar daarvoor ging het wel anders. Toen 'zuiverden' enkele tientallen matrozen en mariniers het Centraal Station van Amsterdam van 'naar volk dat doelloos rondhing en mensen lastigviel'. En waarom hadden ze anders geoefend in het 'beteugelen van woelingen' toen het schip een paar maanden geleden in het Britse Portland lag?

Tien minuten later was het pleit beslecht. De verbindelaars aan boord stelden zich in contact met andere schepen om de bereidheid tot actie van overige marinecollega's te polsen. Uiteindelijk vertrokken na 'vastwerken' vanaf de marinehaven tientallen geüniformeerde matrozen naar het station van Den Helder. Het doel was de situatie in Amsterdam zelf in ogenschouw nemen en waar mogelijk de politie ondersteunen. Aangekomen bij het station ontstond enige koudwatervrees. Een deel van de aanwezigen keerde terug, een groep van twintig man (grotendeels afkomstig van de Tjerk Hiddes) vertrok richting hoofdstad. Aldaar aangekomen trok de groep omstreeks 19.20 uur naar de Dam. Het eerste doel was inzicht krijgen in de situatie. Aldus nestelden de mannen zich tussen de Damslapers en het overige publiek. De beschimpingen waren niet van de lucht en toen een agent de Jannen verzocht

hun provocatie te staken, was de algemene conclusie dat in deze menigte weinig eer te behalen viel. Kort na 19.30 uur keerde de groep terug naar het Amsterdamse station. Terwijl de mannen daar wachtten op de trein naar Den Helder, arriveerden even vóór 20.00 uur op een tegenoverliggend perron zo'n vijftig mariniers die eerder die avond waren vertrokken vanuit de marinierskazerne te Doorn.⁴

Vanuit Doorn

Afgaand op een bewaard gebleven verslag van 'schoonveger' Rob Barlage (1953) was de operatie van de Amfibische Gevechtsgroep beter gecoördineerd. Kennelijk was op de Van Braam Houckgeest de situatie in Amsterdam al langer het gesprek van de dag. Tijdens lessen was de dienstdoend instructeur zelfs gevraagd naar mogelijkheden om de Amsterdamse politie te assisteren. Op zich geen ongewone vraag als men bedenkt dat eenheden van het Korps Mariniers in mei 1969 waren ingezet bij het bedwingen van massale rellen op Curaçao. De vraag werd uitvoerig bediscussieerd, maar de afsluitende reactie was dat de lokale overheid de verantwoording droeg voor de

Matrozen mengen zich tussen het publiek, 25 augustus 1970 (Collectie Nationaal Archief/ANEFO/Bert Verhoeff)

'Ondertussen werden de betrokken kazerne en marinehaven overstelpt met slagroomtaarten, kamerplanten en cheques en geld voor bier'

handhaving van de rechtsorde. Opmerkelijk in Barlage's verhaal is de vermelding dat de vaders van sommige mariniers als agent werkzaam waren in Amsterdam. Toen één van hen zwaargewond raakte tijdens eerdere onlusten zouden de gemoederen hoog zijn opgelopen. Naar zeggen van Barlage was er ook contact geweest tussen Doorn en Den Helder.⁵ In de schaarse officiële stukken blijven beide factoren onvermeld. De officiële lezing is dat de beide groepen separaat opereerden maar gelijke motieven hadden; het bijstaan van de politie en het in ere herstellen van het Nationaal Monument.

De veegactie

Zoals gezegd ontmoetten de groepen uit Doorn en Den Helder elkaar op Amsterdam CS. Letterlijk gesterkt in hun voornemen sloten de matrozen aan bij de mariniers. Arm in arm liepen de militairen via het Damrak richting de Dam. Toeschouwers moedigden de mannen aan en hingen uit het raam om te zien waar dit toe zou leiden. De aanwezige politie greep niet in.

Aangekomen op de Dam werd de slagorde verlaten en stormden mariniers en matrozen luid schreeuwend richting het monument. Sommige zeesoldaten maakten hun kop-

pelriemen los en zwaaiden ermee in het rond. De menigte stootte alle kanten op, voornamelijk richting de Damstraat. In minder dan tien minuten tijd was de Dam schoongeveegd. Een enkeling die verbouwereerd en verstijfd van angst was blijven staan werd met zachte hand weggevoerd of belandde in een arrestantenwagen van de politie. En passant kregen passagiers van een touringcar die stopte voor het Hotel Krasnapolsky een helpende hand bij het uitstappen. Direct daarna traden de militairen terug en nam de politie de zaak over. Toen om 20.04 uur de officier van de wacht van de Marinekazerne Amsterdam van het voorval vernam, waren de betrokken militairen alweer op weg naar CS. Om 20.30 uur zaten de meeste mariniers en matrozen in de trein richting Doorn of Den Helder.

Terug in hun kazerne en marinebasis nam de Koninklijke Marechaussee de mannen direct apart. Iedereen kreeg te horen dat hij op parade stond, dat hij zoveel mogelijk moest vertellen over wat hij had gedaan en wat hij zijn collega's had zien doen. Waren kaderleden betrokken bij de actie? Maar iedereen hield de mond dicht.

De eerste reacties

De samenleving en de admiraliteit reageerden op het voorpaginanieuws zoals viel te verwachten. Officieel veroordeelde de marineleiding de actie ten stelligste. Het druiste tegen alle regels in dat een militair het recht in eigen hand nam. Maar velen zullen gedacht hebben als minister-president en oud-marineofficier Piet de Jong; hij veroordeelde aanvankelijk het gebeuren streng, maar gaf jaren later aan sympathie voor de actie gehad te hebben. De Amsterdamse gemeenteraad was uitermate ontstemd en drong aan op een onderzoek, dat evenals het aangekondigde onderzoek naar de schoonveegactie op het Centraal Station in 1967 nooit iets heeft opgeleverd. De reacties vanuit de samenleving verliepen volgens de lijnen van de eerder genoemde NIPO-enquête. Een minderheid van de bevolking beklagde zich over het optreden van de militairen. Ondertussen werden de betrokken kazerne en marinehaven overstelpt met slagroomtaarten, kamerplanten en cheques en geld voor bier. Een vliegtuigje met de sleeptekst 'DANK AAN DE KON.MARINE!' vloog een aantal rondjes boven Amsterdam.

Nasleep

Terwijl de kranten bolstonden van het optreden van de matrozen en mariniers, bleef het in de nachten na de veegactie onrustig in Amsterdam. De protesten van jongeren werden grimmiger. Op 26 augustus bekogelden relschoppers de politie met straatstenen en molotovcocktails. Politiecharges en 24 aanhoudingen waren het gevolg. De agenten moesten tevens een oogje in het zeil houden op de Nieuwedijk waar uitbaters knokploegen hadden georganiseerd om oproerkraaiers uit de buurt te houden. Ook in de avond van 27 augustus moest de politie uitrukken; dit keer werden zes jongeren opgepakt. Vanaf dat moment keerde de rust weer op de Dam. Het jeugdtoerisme vond een nieuwe locatie voor samenscholingen in het Vondelpark. Hier was ook sprake van overlast, maar bleef bezoedeling van een Nationaal Monument achterwege.

Cartoon door Wim Boost in de Volkskrant van 7 september 1970

Straffen

Navolgend opgelegde straffen voor het betrokken marinepersoneel varieerden. De meeste mariniers kregen drie dagen verzwaaard arrest, hetgeen inhield dat zij overdag hun lessen moesten volgen en na vastwerken in een speciaal voor hen ingerichte barak de avond en nacht moesten doorbrengen. De bemanningsleden van de Tjerk Hiddes zaten hun straf uit op zee, aangezien het schip begin september uitvoer voor de maritieme NAVO-oefening *Northern Wedding*. Zij kregen licht arrest opgelegd, variërend van enkele dagen tot meer dan een week. Ook voor hen werd een speciaal slaapverblijf ontruimd. Vijf mariniers belandden voor de krijgsraad. De zwaarst gestraften waren diegenen die goed herkenbaar op persfoto's stonden terwijl zij handelingen verrichtten die in strijd waren met de krijgstucht. Zo kreeg Tom Boin tien dagen licht arrest vanwege het feit dat hij in incorrecte tenue rondliep. In het tumult was hij zijn muts en braniekraag kwijtgeraakt, hetgeen op de foto's duidelijk zichtbaar was! De mariniers die in 1971 voor de krijgsraad verschenen kregen hun zaak terugverwezen naar de commandant van de eenheid waar ze op dat moment deel van uitmaakten. Hun straf werd gelijkgesteld aan die van de overige veroordeelden, in dit geval dus drie dagen verzwaaard arrest. Uiteindelijk moest ook nog iemand honderd gulden schadevergoeding betalen voor vernielingen aan een auto waarvan de bestuurder volgens zeggen tijdens de actie op het marinevolk was ingereeden.

Tot slot

De schoonveegactie van augustus 1970 was niet de eerste keer dat marinepersoneel het recht in eigen hand nam. Het was ook niet de laatste. Doorgaans kwamen de acties voort uit eigenbelang, zoals de muiterij op het pantserschip Hr.Ms. De Zeven Provinciën in 1933 (salariskorting) en het moment dat vier Lockheed Neptune-patrouillevliegtuigen van de Marine Luchtvaartdienst in 1975 laag over het Binnenhof vlogen (drastische bezuinigingen). De actie op de Dam (alsook die op Amsterdam CS in 1967), waar veelal jonge marinemannen onder de rang van onderofficier het recht in eigen hand namen, verschilde duidelijk van oorsprong. Zij leek te wijzen op een reactionaire houding van althans een deel van het KM-personeel dat zich verzette tegen de in hun ogen lankmoedige opstelling van de autoriteiten wat betreft in dit geval 'zwerfjongeren' op een Nationaal Monument ter nagedachtenis van slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Dit gebeurde in een tijdsbestek waarin veel veranderde in Nederland en in de wereld, veranderingen die ook de marine raakten. Deze bleek en bleef in de jaren daarna overigens (deels) relatief conservatief, zoals in 1992 nog naar voren kwam bij het incident rond de voorkomen mariniersactie gericht tegen de overlast van drugsverslaafden op 'Perron 0' op Rotterdam CS. Direct betrokkenen van de actie in 1970 als Boin en Barlage blikken veeleer terug op een bijzonder moment in

hun leven. Als ze zelf het hoe en waarom van de Damveegactie tegen het licht houden, drijven meer woorden als 'jeugdige onbezonnenheid' en 'stoerigheid' boven. Maar ook 'plicht jegens het vaderland' en een oprecht gevoel van 'wij kunnen het oplossen', wogen voor hen mee bij het op touw zetten van de bliksemactie. Voor deze marinemensen was het een dilemma tussen regels en plichtsgevoel in een periode waarin de jongemannen omgeven waren door een maatschappelijke cultuur die oppriep de regels te doorbreken.

drs. L.M.A. (Leon) Homburg is conservator van het Marinemuseum in Den Helder.

Noten

- 1 Als formele bron voor dit artikel is gebruikt de brief van minister-president P.J.S. de Jong aan de Tweede Kamer, getiteld *De recente gebeurtenissen in Amsterdam*, de dato 31 augustus 1970. Zie <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd:mpeg21:19691970:0005072&role=pdf>. De ooggetuigenverslagen zijn de publicatie van R. Barlage, *De ontruiming van de Dam, 25 augustus 1970, the in site story!* (2019) op <https://ontruimingdam25augustus1970.blogspot.com/2019/08/inhoudsopgave.html> en een interview van de auteur met A. Boin op 2 juni 2020.
- 2 T. Nabben: 'High Amsterdam - Uitgaan en drugs tussen interbellum en jaren tachtig' Zie: <http://rozenbergquarterly.com/high-amsterdam-uitgaan-en-drugs-tussen-interbellum-en-jaren-tachtig/>.
- 3 'Zo denkt Nederland over Amsterdam', in *Elsevier Weekblad* nummer 36 (1970) 16-18.
- 4 Interview met A. Boin.
- 5 Barlage, hoofdstuk 5-10.

CARTOON

